

UDC (УДК) 339.543.31
JEL Classification: H56

Шупрудько Наталія Володимирівна,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту і туризму
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
(Чернівці, Україна)
e-mail: nataliashuprudko@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5629-0671

БЕЗПЕКОВІ МЕХАНІЗМИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. Розглянуто роль фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності у системі економічної безпеки держави. Вказано, що низький рівень його ефективності як безпекового механізму системи забезпечення економічної безпеки держави може спричинити посилення деструктивного впливу різних внутрішніх і зовнішніх загроз. Обґрунтовано, що для протидії загрозам фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності, з одного боку, містить власні безпекові механізми, а з іншого – входить до безпекових механізмів системи економічної безпеки держави. Встановлено, що на практиці безпекова дія фіскальних інструментів реалізується і конкретизується через їх важелі. Проте безпековий потенціал і характер дії окремих інструментів є різними, проаналізовано їх вплив.

Ключові поняття: економічна безпека держави, система економічної безпеки держави, фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності, безпекові механізми фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності, важелі та інструменти фіскального регулювання.

Shuprudko Natalia,

PhD (Economics),
Senior Lecturer of the Department of Management and Tourism
Chernivtsi Institute of Trade and Economics,
Kyiv National University of Trade and Economics
(Chernivtsi, Ukraine)
e-mail: nataliashuprudko@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5629-0671

SECURITY MECHANISMS OF FISCAL REGULATION OF FOREIGN TRADE ACTIVITY IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Abstract. The role of fiscal regulation of foreign trade in the system of economic security of the state is disclosed. It is shown that the low level of its effectiveness, as the security mechanism of the system for ensuring the economic security of the state, can lead to increased destructive influence of various internal and external threats.

It is proved that in order to counter threats, fiscal regulation of foreign trade activity, on the one hand, contains its own defense mechanisms, and on the other hand, it is the part of the security mechanisms of the state's economic security system. The following mechanisms are classified as security mechanisms for fiscal regulation of foreign trade activities: identification of threats (system actions aimed at monitoring and control of objects of protection, as well as timely informing security entities about suspicious phenomena and processes); warning of threats (prevention of the appearance of illegal and uncontrolled phenomena and processes in the security object); elimination of threats (elimination of the action or harmful effect of illegal and unlawful phenomena and processes on the security object); restoration (a set of actions on the part of security subjects aimed at returning the protected object to normal functioning and vital processes) compensation for losses (mechanism for compensation for losses incurred as a result of unlawful and illegal phenomena and processes affecting the protected object).

It has been established that in practice the security action of fiscal instruments is implemented and concretized through their levers. However, for security potential and principles of the action of individual

instruments is different. In particular, the duty, VAT and excise tax, together with their main leverage, are used to prevent, identify and eliminate threats to foreign trade. Budget expenses, financial incentives with their implementation levers contribute to the restoration of foreign trade, and financial sanctions contribute to the compensation of losses to the state budget.

Key concepts: economic security of the state, system of economic security of the state, fiscal regulation of foreign trade, security mechanisms of fiscal regulation of foreign trade, levers and instruments of fiscal regulation.

DOI 10.32518/2617-4162-2020-2-137-143

Вступ

У сучасному глобалізованому світі відсутність ефективної системи забезпечення економічної безпеки держави, складовою якої є й функція фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності, може спричинити посилення деструктивного впливу різних внутрішніх і зовнішніх загроз. Фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні є недосконалим, про що свідчать: значна частка контрабанди в загальному обсязі товарообігу; низька ефективність боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності; високий рівень корупції в органах державної влади; великий сектор тіньової економіки і значна тінізація зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних виробників; здійснення розрахунків за експортні операції через офшорні компанії. Саме фіскальне регулювання, з одного боку, дає змогу створити механізми й умови для поліпшення зовнішньоторговельної діяльності, а з іншого – протидіяти дестабілізуючим факторам, які можуть перетворити її у загрозу економічній безпеці держави. Перша складова фіскального регулювання є достатньо дослідженою, а інша, тобто процес фіскального регулювання як безпековий механізм, потребує відповідних наукових розвідок. Особливий науково-практичний інтерес викликає дослідження фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності як складової механізму економічної безпеки держави з погляду системного підходу.

Наукові дослідження проблем економічної безпеки держави свідчать, що є різні наукові підходи до змісту та структури поняття «економічна безпека». З-поміж них є й підхід, у межах якого безпека розглядається як корінна функція, діяльність суб'єкта безпеки. Сутність такого підходу зводиться до того, що зазначена функція реалізується через видові безпекові функції (безпекові види діяльності) [1; 2]. Своєю чергою, функція безпеки розуміється як конкретні дії, які необхідно виконати, щоб захистити розвиток соціальної системи від потенційних чи реальних внутрішніх і зовнішніх загроз, створити в такий спосіб необхідні умови для її реалізації [3]. Видові функції економічної безпеки – це будь-які види діяльності,

що містять безпекові механізми для протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам соціальної системи [4].

Отже, виникає об'єктивна потреба в інформації про те, які ж саме безпекові механізми містить фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності, щоб підвищувати ефективність протидії загрозам. З огляду на це основною метою статті є визначення та наукове обґрунтування основних безпекових механізмів фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності та їх ролі у системі економічної безпеки держави.

1. Місце фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності в системі економічної безпеки держави

Безпека як функція аналізується науковцями через виявлення, попередження, послаблення, усунення і запобігання небезпеці та загрозам, здатним завдати значних збитків, унеможливити прогресивний розвиток [5].

На нашу думку, такою видовою функцією, завдяки якій сукупно з іншими забезпечується економічна безпека держави, є й фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності (див. рис. 1).

У цьому дослідженні економічна безпека держави розуміється як складне, багатоаспектне явище, яке охоплює комплекс економічних, геополітичних, екологічних, правових та інших заходів, що забезпечують:

- стан захищеності життєво важливих економічних інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз;

- створення внутрішнього імунітету і зовнішнього захисту від дії дисбалансуючих впливів;

- ресурсне забезпечення для збалансованості й динаміки розвитку;

- конкурентоздатність країни на світових ринках та її фінансову стійкість;

- здатність інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності.

Окрім того, поняття «економічна безпека держави» – це синергетичне поняття, яке комплексно відображає узагальнений стан її скла-

дових і досліджувати яке необхідно через систему індикаторів, національних економічних інтересів, чинників і загроз. Економічна безпека держави відображає причинно-наслідкові зв'язки між економічною могутністю країни, її військово-економічним потенціалом і національною безпекою та має власну структуру.

Економічна безпека держави є важливою складовою національної безпеки держави, до якої входять виробнича, енергетична, продовольча, соціальна, транспортна й інноваційна безпеки. На рис. 1 показано авторське бачення місця фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності у структурі економічної безпеки держави.

Як показує рисунок, фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності має найбільший взаємозв'язок із фінансовою і зовнішньоекономічною складовими економічної безпеки держави та впливає на всі її інші складові. Саме від цілей державної політики, що втілюються у життя через механізм фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності залежать: розвиток реального сектора економіки, наповнення державного бюджету фінансовими ресурсами, активізація міжнародної торгівлі, забезпечення якісним продовольством населення держави і вихід держави на траєкторію сталого економічного зростання.

Аналізуючи зазначене, очевидно, що поняття «безпеки» має відповідну структуру, зв'язки між її елементами, що об'єднані спільною метою у формі цілісного утворення, тобто системи.

Проведений аналіз широкого спектра наукових досліджень [6; 1; 2; 7] свідчить про відсутність єдності поглядів у визначенні системи економічної безпеки. Система економічної безпеки характеризується низкою властивостей,

таких як стійкість, адаптивність, інерційність, кумулятивність, незалежність, здатність до саморозвитку, цілеспрямованість, суперечливість, керованість, стохастичність. У результаті цього можна зробити висновок, що ця категорія є поліструктурною та багатоаспектною.

У роботі система забезпечення економічної безпеки держави розглядається як організована державою сукупність суб'єктів забезпечення економічної безпеки, законодавства, сил і засобів, а також скоординованих і узгоджених дій і заходів стосовно захисту життєво важливих інтересів особи, фірми, регіону, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Метою системи забезпечення економічної безпеки є підтримання нормального функціонування економіки, виявлення загроз і вжиття адекватних заходів для їх відвернення та нейтралізації, захист економічних інтересів особи, суспільства, сім'ї, держави, здійснення соціально спрямованої економічної політики [8].

Система забезпечення економічної безпеки має складатися з органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, підприємств, організацій, громадян та об'єднань громадян. З урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність державних органів у економічній сфері має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні та нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці, захисті економічного суверенітету, піднесенні економіки країни, забезпеченні конституційних прав і свобод людини та громадянина, викориненні економічної злочинності, вдосконаленні функціонування системи державної влади у сфері економіки, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-економічної стабільності суспільства,



Рис. 1. Місце фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності у структурі економічної безпеки держави

зміцненні економічних позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її економічного потенціалу, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [8].

2. Безпекові механізми фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності

Неефективне фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності, будучи функцією системи забезпечення економічної безпеки держави, може знизити її рівень і спричинити посилення деструктивного впливу різних внутрішніх і зовнішніх загроз, що проявлятиметься у:

– зменшенні фінансових надходжень до бюджету;

– збільшенні переміщення через митний кордон товарів, що завдають шкоди вітчизняним товаровиробникам і сприятимуть недодержанню учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку;

– неконтрольованому переміщенні валютних цінностей через митний кордон України;

– порушенні інтересів споживачів товарів через імпорт товарів, що завдають шкоди фізичному і моральному здоров'ю населення;

– збільшенні фактів контрабанди та порушення митних правил.

Протидіяти таким загрозам можна, використовуючи безпекові механізми фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності. У наукових джерелах є такі механізми, якими володіють різні системи економічної безпеки на макро- та мікрорівнях:

а) інформаційно-оперативні – для вчасного документування протиправних дій, отри-

мання або передачі відповідної інформації про потенційні чи реальні загрози;

б) попереджувально-профілактичні – для формування умов, які б не створювали живильного середовища для виникнення загроз та були своєрідним «фільтром» на їх шляху;

в) ліквідаційно-відновлювальні – для створення відповідних умов і можливостей для ліквідації (припинення) загроз та відшкодування завданих збитків, відновлення процесів, цілісності системи тощо [9].

Інтерпретуючи зміст цих механізмів у контексті досліджуваної проблематики, можна виокремити такі безпекові механізми системи фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності як видової функції економічної безпеки держави: механізм виявлення загроз – дії системи, спрямовані на моніторинг і контроль за об'єктами захисту, а також вчасне інформування суб'єктів забезпечення про підозрілі явища і процеси; попередження – запобігання та відвернення появи протизаконних, неправомірних і неконтрольованих явищ та процесів у об'єкті безпеки; ліквідація загроз – усунення дії або шкідливого впливу протизаконних та неправомірних явищ і процесів на об'єкт безпеки; відновлення – сукупність дій з боку суб'єктів забезпечення, спрямованих на повернення об'єкта захисту до нормальних процесів функціонування та життєдіяльності; компенсація втрат – механізм відшкодування завданих збитків, що виникли у результаті дії протизаконних і неправомірних явищ та процесів на об'єкт захисту (рис. 2).



Рис. 2. Фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності як функція та механізм забезпечення економічної безпеки держави

Фіскальне регулювання як видова функція економічної безпеки з погляду системного підходу, крім свого механізму, індивідуальність якого проявляється через його специфічні елементи (рис. 2), повинен містити суб'єкти, об'єкти та порядок застосування елементів механізму.

Суб'єктами забезпечення будуть центральні органи законодавчої та виконавчої гілок влади, завданням яких є реалізація ефективної зовнішньоторговельної та фіскальної політики, а також міжнародні інститути, які задіяні у цій сфері життєдіяльності.

Об'єктами безпеки та захисту фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності як видової функції економічної безпеки держави є умови переміщення товарів, вантажів і транспортних засобів через митний кордон держави, а також створення умов для протидії виникненню нових загроз.

Потрібно також зазначити, що не всі важелі, інструменти та регулятори, які є в механізмі фіскального регулювання, можуть сприяти виявленню, попередженню та ліквідації загроз у зовнішньоторговельній сфері, а також сприяти відновленню нормальних процесів і компенсувати втрати. На нашу думку, найбільш протекціоністський потенціал, спрямований на попередження та ліквідацію загроз у фіскальній сфері, є у фіскальних важелях та інструментах. Натомість, фіскальні регулятори мають хороші стимулюючі властивості та здатні сприяти відновленню нормальних процесів і компенсувати втрати.

Розглянемо детальніше ці елементи системи фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності через призму теорії безпекознавства. А саме, які з них мають здатність виявляти, попереджувати, чи ліквідовувати загрози, а можливо сприяти відновленню нормальних процесів, чи відшкодувати збитки.

Аналізуючи безпекову дію фіскальних інструментів і важелів їх реалізації, зрозуміло, що дія цих двох елементів механізму фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності є взаємопов'язаною, оскільки дія інструментів на практиці реалізується і конкретизується через їх важелі. Проте безпековий потенціал і характер дії окремих інструментів є різними. Зокрема, мито, ПДВ та акцизний податок разом зі своїми основними важелями реалізації (суб'єктами, об'єктами, базою оподаткування та ставкою податку) спрямовані і на виявлення, і на попередження та ліквідацію загроз у сфері фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності. Натомість, бюджетні видатки зі своїми важелями реалізації (дотаціями, субсидіями і субвенціями)

сприяють відновленню нормальних процесів і розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Також на відновлення та розвиток спрямовані фінансові стимули, а основною ціллю дії фінансових санкцій є компенсація завданих втрат державному бюджету.

Регулювання ЗТД в Україні здійснюють інститути законодавчої та виконавчої влади на всіх рівнях, а також міжнародні організації, членом яких є Україна. Перелік і повноваження інститутів державної влади, що здійснюють регулювання зовнішньоторговельної діяльності, а також форми її державного регулювання та контролю, визначаються Господарським кодексом України та законами України.

Основним інститутом та інструментом у руках держави, що забезпечує можливість створювати ті або інші стимули, є закон, тобто формальна норма поведінки. Водночас закони можуть мати абсолютно відмінні якості і характер впливу на економічне зростання. Закони, що стимулюють розвиток інноваційної діяльності, модернізацію і технічне переобладнання виробництва, здорову конкуренцію між підприємствами, є продуктивними з точки зору забезпечення економічного зростання.

З іншого боку, закони, які вводять бюрократичні перепони, що допускають прояви монопольної влади й отримання державних субсидій та іншого виду допомоги без адекватних стимулів до підвищення ефективності виробництва, є непродуктивними. Існування держави – необхідна умова економічного зростання, однак держава також є і джерелом спаду, що створюється руками людини [10].

Основним законом є Конституція України, де у ст. 18 вказано, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. У ст. 9 додається: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [11].

Основні засади державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначаються у ст. 8 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Україна самостійно формує систему та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на своїй території, принципи якого визначені у ст. 2 цього ж закону. В межах вказаного закону сформувалося і регулювання зовнішньоекономічної діяльності [12].



Рис. 3. Безпекові механізми фіскального регулювання ЗТД у системі економічної безпеки держави

У процесі еволюції інституційного забезпечення ЗТД в Україні прийнято три митні кодекси (перший від 12.12.1991 р., другий від 11.07.2002 р. і третій від 13.03.2012 р.). Митним кодексом України встановлені порядок й умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль і митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання ЗТД, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності органів доходів і зборів та інші заходи, що спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи.

Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, визна-

чаються Податковим кодексом України, крім правил оподаткування товарів митом, які встановлюються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи [13].

Висновки

Аналіз структури безпекових механізмів фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності свідчить, що вона містить механізми виявлення, попередження та ліквідації загроз, а також механізми відновлення та компенсації за завдані збитки, що дає змогу, своєю чергою, розглядати його як видову функцію чи як механізм системи забезпечення економічної безпеки держави. Використання безпекових механізмів фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності значною мірою зменшує збитки держави від протиправної діяльності, сприяє формуванню фінансових ресурсів держави та розвитку міжнародної торгівлі.

Список використаних джерел

1. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. К. : Лібра, 2003. 280 с.
2. Мунтян В. І. Економічна безпека України. К. : Вид-во КВІЦ, 1999. 464 с.
3. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем : підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 216 с.
4. Франчук В. І. Концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міста». Серія: Економічні науки. Харків, 2013. Вип. 108. С. 271–279.
5. Франчук В. І. Теоретико-методологічні засади організації системи економічної безпеки акціонерних товариств : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Київ, 2012. 40 с.

6. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. К. : Лібра, 2003. 280 с.
7. Франчук В. І. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності : підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 236 с.
8. Ворожихин В. В. Об определении экономической безопасности в условиях глобализации. *Безопасность бизнеса*. 2014. № 3. С. 3–7.
9. Бегей М. В. Моделювання системи забезпечення економічної безпеки лісогосподарських підприємств : дис. ... кандидата економічних наук. Львів. 2017. 237 с.
10. Носова О. В. Інституціональні основи та форми стимулювання економічного розвитку : авреф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Харків, 2007. 17 с.
11. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
12. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
13. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-УІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

References

1. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., & Liashenko, O. M. (2003). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of the enterprise: the nature and mechanism of support]. K.: Libra [in Ukr.].
2. Muntiiian, V. I. (1999). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine]. K.: VydKvo KVITs [in Ukr.].
3. Franchuk, V. I. (2016). *Teoriia bezpeky sotsialnykh system* [The theory of security of social systems]. Lviv: LvDUVS [in Ukr.].
4. Franchuk, V. I. (2013). *Kontseptualnyi pidkhid do zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky subiekta hospodariuvannia* [A conceptual approach to ensuring the economic security of the enterprise]. *Naukovo-tekhnichnyi zbirnyk «Komunalne hospodarstvo mista»*. Serii: Ekonomichni nauky (Scientific and technical collection «Municipal economy of cities»). Series: Economic science). Kharkiv, 108, 271–279 [in Ukr.].
5. Franchuk, V. I. (2012). *Teoretyko-metodolohichni zasady orhanizatsii systemy ekonomichnoi bezpeky aktsionermykh tovarystv* [Theoretical foundations of the organization of the economic security system of joint-stock companies]: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora ekonomichnykh nauk. Kyiv [in Ukr.].
6. Kozachenko, H. V. (2003). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [The economic security of the enterprise: the nature and mechanism of support]. K.: Libra [in Ukr.].
7. Franchuk, V. I. (2015). *Ekonomichna bezpeka subiektiv hospodarskoi diialnosti* [Economic security of business entities]. Lviv: LvDUVS [in Ukr.].
8. Vorozhykhyn, V. V. (2014). *Ob opredeleniy ekonomicheskoi bezopasnosti v usloviakh hlobalyzatsyy* [On the definition of economic security in the context of globalization]. *Bezopasnost byznesa (Business & Security)*, 3, 3–7 [in Russ.].
9. Behei, M. V. (2017). *Modeliuvannia systemy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky lisohospodarskykh pidpriemstv: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata ekonomichnykh nauk* [Modeling a system for ensuring the economic security of forestry enterprises]. Lviv [in Ukr.].
10. Nosova, O. V. (2007). *Instytutsionalni osnovy ta formy stymuliuvannia ekonomichnoho rozvytku* [Institutional foundations and forms of stimulating economic development]: avref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk. Kharkiv [in Ukr.].
11. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (Gazette of Ukraine's Supreme Council)*, 30 [in Ukr.].
12. *Pro zovnishnoekonomichnu diialnist: Zakon Ukrainy* [On foreign economic activity: Law of Ukraine] vid 16.04.1991 r. № 959-KhII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> [in Ukr.].
13. *Podatkovyi kodeks Ukrainy* [Tax Code of Ukraine] vid 02 hrudnia 2010 r. № 2755-UI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukr.].

*Стаття: надійшла до редакції 06.03.2020
прийнята до друку 22.05.2020*

*The article: is received 06.03.2020
is accepted 22.05.2020*